עין משפט
נר מצוה

עא א מיי' פ"ב מהלכות נחלות הל' יד סמג עשין נו טוש"ע ח"מ סי' רעז סעיף יג :
עב ב מיי' פט"ו מהלכות איסורי ביאה הל' טז סמג לאוין קטז טוש"ע אה"ע סי' ד סעיף כט :
עג ג מיי' פ"ב מהל' נחלות הל' יד סמג עשין נו טוש"ע ח"מ סימן רעז סעיף יג :
עד ד מיי' פ"ד מהלכות נחלות הל' ג סמג עשין נו טוש"ע ח"מ סי' רעז סעיף ג :
עה ה מיי' שם הל' ה טוש"ע שם סעיף ד :
עו ו מיי' שם הל' ד טור ש"ע שם סעיף ג :

מסורת הש"ס

א) יבמות מז. קדושין עד. [עת: כל הסוגיא] : ב)[עיין תוספות בכורות נו: ד"ה מ"ט]: ג)[לעיל עט: וש"נ] : ד) רבנן וסיפא ר"י כצ"ל רש"ל : ה) כ"א מגי:)צ"ל רבנן וסיפא ר"י.רש"ל :

תורה אור

זה לזה, מה נפשך אי כרבנן סבירא ליה לישלח להו כרבנן אי כרבי יהודה סבירא ליה לישלח להו כרבי יהודה: מספקא ליה אי כרבי יהודה אי כרבנן, מאי היא דתניא א) "יכיר" = "יכירנו לאחרים מכאן א"ר יהודה "נאמן אדם לומר זה בני בכור" וכשם שנאמן אדם לומר "זה בני בכור" כך נאמן אדם לומר "זה בן גרושה וזה בן חלוצה" וחכמים אומרים אינו נאמן. א"ל רב נחמן בר יצחק לרבא בשלמא לרבי יהודה היינו דכתיב "יכיר" אלא לרבנן ב) "יכיר" למה לי? בצריך היכרא, למאי הלכתא, למיתבא לו פי שנים, לא יהא אלא אחר, אילו בעי למיתבא ליה במתנה מי לא יהיב ליה, לא צריכא בנכסים שנפלו לו לאחר מכאן, ולר"מ דאמר ג) אדם מקנה דבר שלא בא לעולם "יכיר" למה לי? בנכסים שנפלו לו כשהוא גוסס: ת"ר "היו מוחזקין בו שהוא בכור ואמר אביו על אחר שהוא בכור נאמן, היו מוחזקין בו שאינו בכור ואמר אביו "בכור הוא" אינו נאמן" רישא ד) רבי יהודה וסיפא רבנן. א"ר יוחנן אמר "בני הוא" וחזר ואמר "עבדי הוא" אינו נאמן "עבדי הוא" וחזר ואמר "בני הוא" נאמן, דמשמש לי כעבדא קאמר. וחילופיה אבית המכס: "היה עובר על בית המכס ואמר "בני הוא" וחזר ואמר "עבדי הוא" נאמן, "עבדי הוא" וחזר ואמר "בני הוא" אינו נאמן. מיתיבי "היה משמשו כבן ובא ואמר "בני הוא" וחזר ואמר "עבדי הוא" אינו נאמן היה משמשו כעבד ובא ואמר "עבדי הוא" וחזר ואמר "בני הוא" אינו נאמן" אר"נ בר יצחק התם דקארו ליה "עבדא מצר מאה" מאי "מצר מאה"? עבדא ק' זוזי: שלח ליה ר' אבא לרב יוסף בר חמא האומר לחבירו "עבדי גנבת" והוא אומר "לא גנבתי", "מה טיבו אצלך" "אתה מכרתו לי"

אתה

זה לזה. המוחזק ואותו שאמר אביו עליו שהוא בכור וטעמא מפרש ואזיל: [מה נפשך]. כמאן סבירא ליה שמואל: אי כר' יהודה. לקמן: יכיר. קרא יתירא הוא: יכירנו לאחרים. רבי יהודה קאמר לה: נאמן אדם לומר. ואע"פ שמחזיקין אחר בבכור: כך נאמן לומר זה בן גרושה הוא. לאחר שגרשתיה החזרתיה וילדה לי זה או שנשא אשה גרושה וסברא הוא מדכתיב יכיר מה לי בכור מה לי לדבר אחר : בן גרושה. וחלל הוא, בן חלוצה= חלל מדרבנן גזירה חלוצה אטו גרושה ואע"ג דנפקא לן ביבמות (דף כד.) מדכתיב "ואשה גרושה" הא אמרינן התם דקרא אסמכתא בעלמא: וחכ"א אינו נאמן. לא בבכור ולא בחלל וכגון שמוחזקין באחר שהוא בכור וקרא ה) מוקי בצריך היכרא כגון שבאו מחדש בכאן ואין מוחזקין באחד מהן מי הבכור ומי הפשוט התם ודאי אב מהימנן: למאי הלכתא. אדרבנן קפריך דאוקימנא 'בצריך היכרא' דבשלמא לרבי יהודה טובא אשמועינן קרא דמהימנינן ליה לאב אפילו במקום חזקה ויהבינן ליה פי שנים דסד"א ניזיל בתר חזקה וניתיב פי שנים למוחזק לנו דליכא למימר גבי אב מגו דאי בעי יהיב ליה במתנה פי שנים כי אמר נמי עליו שהוא בכור נאמן דהא קיימא לן דמה לי לשקר במקום עדים לא אמרינן, אלא לרבנן למאי הלכתא כתב "יכיר", לצריך היכרא, שהאב נאמן להכירו לאחרים, דאי למיהבא ליה פי שנים אמאי צריך קרא, סברא הוא דנאמן על ידי מגו דלא יהא האי בכור אלא אדם נכרי ואעפ"כ יכול היה ליתן לו במתנה כל נכסיו הלכך מה לו לשקר במאי דאמר שהוא בכור הא בלאו הכי יכול ליתן לו פי שנים שיאמר "הבו ליה במתנה מנכסי": לא צריכא. הא דאשמעינן קרא דמהימנינן לאב אלא בנכסים שאינו יכול ליתן לו באותה שעה שאמר עליו שהוא בכור כגון בנכסים שנפלו לו לאחר מיכן לאחר שאמר "בני זה בכורי הוא" דליכא למימר בההיא שעתא מגו דהא אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם : ולרבי מאיר דאמר כו'. דהא רבנן דרבי יהודה היינו ר"מ דאמר אדם מקנה גבי אומר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שאתגייר כו' : בנכסים שנפלו לו כשהוא גוסס. דתנן במסכת שמחות (פ"א ה"א) הגוסס הרי הוא כחי לכל דבריו ובר ירושה הוא ולהנהו נכסים איצטריך יכיר שיטול בהן הבכור פי שנים דבהנהו ליכא מגו דאפי' לר"מ דאמר אדם מקנה דבר שלא בא לעולם הני מילי כגון נכסים שנופלים לו בשעה שיש בו כח ליתנם לאחרים אבל גוסס אינו יכול לדבר ואין בו כח ליתן והלכך לא מצי לאקנוייהו מקמי דאתו לידיה דהא אפילו בשעה שבאו לידו אין יכול להקנותן וכל שכן מקודם לכן, ובלאחר מיתה לא מצי לשנויי, דאין בכור נוטל בראוי :הכי גרסינן היו מוחזקין בו שאינו בכור ואמר אביו בכור הוא אינו נאמן. כרבנן, דבמקום חזקה לא מהימנינן ליה לאב :ואמר אביו על אחר שהוא בכור נאמן כר' יהודה: רישא ו) ר' יהודה וסיפא רבנן בניחותא: וחזר ואמר עבדי הוא. בין בתוך כדי דיבור בין לאחר זמן אמר כן על אותו שאמר עליו מתחלה בני: אינו נאמן . במאי דאמר השתא "עבדי" וליכא למימר "האי דקרי ליה מתחלה בני משום דאוהבו כבנו" דאין דרך לקרות לעבדו "בנו" והלכך אחר טענה ראשונה נלך דהואיל וזאת האחרונה אינו פירוש כי אם הכחשה אין לנו לילך אחר טענה אחרונה דהודאת פיו האמינה תורה במאי דאמר בני כדכתיב "יכיר" וכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד : וחזר ואמר "בני" נאמן. במאי דאמר השתא בני דאינו סותר דבריו הראשונים אלא מפרש הוא "עבדי" דקאמרי, בני הוא, והאי דקאמר "עבדי" לפי שהוא משמשו יותר מדאי כאילו הוא עבדו אבל ברישא לא שייך לפרושי הכי דעבדו הוא כדקאמר השתא והאי דקרי ליה מעיקרא בני לפי שאוהבו כבנו דאין דרך האדון לייחס לעבדו ולקרותו "בנו" בשביל שום חיבה : אבית המכס . לפי' רגיל לקרות לעבדו "בנו" להבריחו מן המוכס אבל לבנו לא יקרא לעולם "עבדו" שהרי גורם לעצמו הפסד על חנם :ואמר בני. אל המוכסים :וחזר ואמר עבדי. כשעבר משם והלאה : נאמן. במאי דחזר ואמר עבדי דודאי מעיקרא הוה קרי ליה בני בשביל יראת המכס :וחזר ואמר בני אינו נאמן . אלא ודאי עבדו הוא כדאמר מעיקרא דאילו היה בנו לא היה אומר למוכסים שהוא עבדו : ה"ג מיתיבי היה משמשו כבן ובא ואמר בני וחזר ואמר עבדי אינו נאמן היה משמשו כעבד ואמר עבדי וחזר ואמר בני אינו נאמן ומסיפא קפריך ליה לר' יוחנן וה"פ היה משמשו כבן מלבישו ומנעילו מכניס ומוליא אבל עבודת עבד לא ורבותא נקט דאע"ג דמשמשו כבן ואיכא למימר האי דקרי ליה בנו משום דמשמש ליה כבן אפי' הכי כי חזר ואמר עבדי אינו נאמן במאי דקאמר לבסוף אלא נלך אחר לשון ראשון דודאי בנו הוא דאין דרך לקרות לעבדו "בנו" אפי' היכא דמשמש ליה כבן שאין האדון מחבבו כל כך לקרותו בנו : היה משמשו כעבד ואמר "עבדי" וחזר ואמר "בני" אינו נאמן. במאי דקאמר "בני" ואף על גב דאיכא למימר דמעיקרא קראו עבדו משום דמשמשו כעבד ולא משום דעבדו הוא וקשיא לר' יוחנן דאמר "אמר "עבדי" וחזר ואמר "בני" נאמן" ר' יוחנן אפילו היכא דלא חזינן דמשמשו כעבד קאמר נאמן במאי דאמר לבסוף "בני" וכל שכן היכא דחזינן בהדיא משמשו כעבד ואילו ברייתא אפילו היכא דמשמשו כעבד קאמר דאינו נאמן במאי דאמר לבסוף בני וכ"ש היכא דלא חזינן היאך משמשו דאינו נאמן וקשיא לר' יוחנן דאמר נאמן : התם . בברייתא :דקרי ליה עבדא מצר מאה. כלומר עבד גמור הוא לי שסמוכים לי עליו מאה דינר במצר שלו כלומר ששוה מאה דינר והלכך כי אמר "עבדי מצר מאה" וחזר ואמר "בני" אינו נאמן דאילו הוה בנו לא הוה קרי ליה "עבדא מצר מאה" ואע"ג דמשמש ליה כעבדא דאין קורין כן אלא לעבד :עבדא מאה זוזי. ששוה מאה זוזי : שלח ליה ר' אבא . כל הני "שלח ליה ר' אבא לרב יוסף בר חמא" נקט הכא משום דבחד מינייהו קא פסיק הלכתא כר' יהודה, ובכולהו הלכתא כדשלח ר' אבא כדפסקינן בסיפא דשמעתין :

אתה

כך נאמן לומר זה בן גרושה כו'. תימה לפי שנאמן לבכר יהא נאמן גם לפסול ולומר שהוא בן גרושה או בן חלוצה ויש לומר כיון שנאמן לבכר בכל ענין האמינו הכתוב ואפילו על אחד מבניו הקטנים נאמן לומר שהוא בכור ואם כן עושה בניו הגדולים ממזרים שמאיש אחר הם והכי נמי נאמן לומר שהוא בן גרושה ורבינו אליהו מפרש דיכיר נמי קאי אבן השנואה כלומר בן השנואה יכיר דנאמן לומר שהוא בן שנואה דהיינו שנואה בנישואיה כדמפרש בפ"ב דיבמות (דף כג. ושם) כגון חייבי לאוין שנשא כהן גרושה ומיהו כשם שנאמן לומר משמע דממה שנאמן לבכר יליף אבל בירושלמי בפ' עשרה יוחסין משמע כפירוש רבינו אליהו ופוסק בה"ג דהא דפסקינן לקמן הלכה כר' יהודה כדשלח ר' אבא היינו דוקא כשפוסל ע"י הכרת בכורה אבל אין הלכה כר' יהודה שיהא נאמן לומר זה בן גרושה ואין נראה לר"י דאמר בפ' החולץ (שם דף מז.) ההוא דאתא לקמיה דרב יהודה אמר ליה נתגיירתי ביני לבין עצמי אמר ליה נאמן אתה לפסול עצמך ואי אתה נאמן לפסול בניך ופריך והתניא ר' יהודה אומר יכיר ומשני אמר רב נחמן בר יצחק דהכי קאמר לדבריך כותי אתה ואין עדות לכותי ופסק התם הלכה כרב נחמן בר יצחק משמע דאי לאו דאין עדות לכותי היה נאמן לפסול אע"ג דליכא הכרת בכורה : **בנכסים** שנפלו כשהוא גוסס. הכי נמי הוה מצי לשנויי (א) בנכסים דלא עבידי דאתו אלא חדא מתרי טעמי נקט :

הכי

רבינו גרשום

יכיר יכירנו. האב לאחרי': וחכמים אומרים אינו נאמן. דבתר חזק' אזלינן. אלא רבנן דאזלי בתר חזקה יכיר למה לי דהא משמע יכיר דאביו יכירנו לאחרים ונאמן . ומשני לעולם בתר חזקה אזלינן ולמאי הלכתא כתיב יכיר בצריך הכרה. שאם אין מוחזק לן מהאי אי בכור הוא או לא צריך אביו להכירו לאחרים אבל אי מוחזק הוא לן בתר חזקה דרבים אזלינן ולא בתר האב : למאי הלכתא. צריך להכירו ליתן ליה פי שנים לא יהא האי בן אלא אחר אם רוצה האב ליתן מתנה לאחר ואומר הבו ליה מי לא יהבינן ליה לאחר הא נמי מאי שנא: לא צריכא בנכסים שנפלו לו לאחר מיכן. שאם אמר תנו לאחר פלוני נכסים שאני עתיד להרויח לא יהבינן ליה כלל לאחר מכאן דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם אבל אי עביד הכרה להאי בכור תנו לו פי שנים בנכסי שארויח יהבינן ליה מה שאין כן באחר : ולר' מאיר הא אמר אדם מקנה וכו' אפי' לאחר יכיר למה לי. אכתי איכא למפרך לא יהא אלא אחר : לא צריכא בנכסים שנפלו לו כשהוא גוסס . דאפי' ר"מ דאמר אדם מקנה דבר שלא בא לעולם הכא מודי הואיל דבגסיסתו נפלו לו לא יהבינן ליה . דלהכי אמר ר' מאיר אדם מקנה דבר שלא בא לעולם הכא מודי דאיהו [לא] מצי למיתן. אבל גבי בכור אף על גב דאיהו גוסס יהבינן ליה היכא דהכירו מחיים ומשום הכי צריך הכרה להיכא דלא מוחזק לן אבל אי מוחזק לן בתר חזקה דידן אזלינן:רישא רבנן. דבתר חזקה דידן אזלינן:וסיפא ר' יהודה. דבתר אבוה אזלינן : מאי טעמא להיכא דאמר עבדי וחזר ואמר בני נאמן . דהאי דקאמר עבדי משום דמשמש ליה כעבדא : וחילופיה אבית המכס. היכא דנותנין מכס מן העבדים וחזר ואמר עבדי נאמן . דהאי דקאמר בני כדי להבריח מן המכס קאמר . אמר עבדי לבית המכס הואיל דלאו להבריח קאמר וחזר ואמר בני אינו נאמן הואיל דקא יהיב מכס . מיתיבי היה משמש כעבד א) ובא משמש והולך ואומר עבדי וחזר ואמר בני אינו נאמן ולא אמרינן משום הכי קרי ליה עבדא מעיקרא דמשמשו. כעבד.וקשיא לר' יוחנן: לעולם נאמן והתם ב"ם אינו נאמן משום דקרו ליה אינשי עבדא מצר מאה משום הכי אינו נאמן כשחזר ואמר בני . מצר מאה כלומר מצרו של עבד זה מאה זוזי . כלומר בשוה אדונו של זה שיכול ליקח ממנו מאה זוז שמאה זוז סמוכין לו בכל שעבד שם ·

א) אולי צ"ל כעבד הבא ומשמש והולך וכו' .

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה בנכסים וכו' בנכסים דלא עבידי. נ"ב [illegible] ע"ב

דברים כא:יז

רבינו גרשום